

Ärtöññe / roman

Category: Ertekiler,Gutlaglar,Kitapcy,Romanlar,Sözler
написано kitapcy | 21 января, 2025

Ärtöññe / roman ÄRTÖÑÑE

Erk galanyň gadymy zamanlarda al-asmanda hellewlän derwezesiniň indi gaçan dişin ýeri ýaly bolup hoñkarýan gädiginden maşynlaryň güzzüldisi eşidildi: »Bulara tizläydiler, göresleri gelip, ýurekleri atygsap durandyr. Bu ýadygärlikler indi köşk wagtyndakysyndan arzyly bolaýdy öýdýän» diýen professor Muhammet aga gyssandy.

Gelýänler Birleşen Milletler Guramasynyň ygtyýary bilen Mary şäheriniň 2500 ýyllyk toý dabarasyna gatnaşýan myhmanlardy. Olaryň ýolbaşçylary şol abraýly halkara guramasynyň wekilidi. Galanlary jahanyň dürli künjeklerinden gelen hormatly alymlar! Ýer ýüzünde tanalýan sungat işgärleridi. Aralarynda gadymy Marynyň taryhyna degişli içgin gyzyklanýan janköyerler hem bardy. Bulardan öñ baryp ýene aýlanyp göreýin, gowy taýýarlanaýyn» diýip ozup gaýdan professor öňlerinden çykyp, olary garşylaýmak galdy: »Beýdäýerler öýtmändim, şunça ylgaşladymam weli...» diýip, ýaşuly içini geplettdi. Olaryň galanyň köne diwaryna dyrmaşan ýolbşçysy derini çalyp, haşylap: »Duruber, şol ýerde» diýýän ýaly edip, eline alan şlýapasyny bulady. Göwresi ýeňiljek, agajet, horyda adam ýetip gelşine :»Ýeke özüň guwanaýjaksyň welin, ozal kän görensiň, muny saňa beýtdirmeris» diýip degişdi. Gözi äýnekli, burçlak, ýasy ýüzli, örän hereketli bu ýolbaşçy ýoldaşlary depä dyrmyşýança, pyr-pyr öwrülip, galanyň içine, ýokarysyndaky pækize gök asmana ine-gana bolmasa-da, ýagşy seredip onuň döwri bilen gysgaça tanşalyň, Toýy soň soňlabereris, görmäge-de wagt taparys» diýip, Muhammet aga söz berdi.

Ol »Üns beriň!» diýen manyda sag goluny ýokary göterdi-de ardynjyrap, sözüne başlady.

□ Dünýä medeniýetiniň iň örnän ýeri Müsür, Hytaý, Hindistan. Olaryň gadymy medeniýetiniň dowamy weli, häzirki döwür äheñini başga ýerde Tigr, Ýewfrat derýalarynyň aralarynda

(Mesopotamiýa) alypdyr. Iki tapgyrdan ybarat, Mary şäherler toplumynyň (megapolis) ilkinjisiniň doly durkuna gelmegi taryhy ähmiýetli şu döwre gabat gelýär.

Iri şäherler döräp başlayár. Ondan bări üç müň ýyl aşa wagt geçipdir. Bu ösus biziň zamanamyzdan öñki 729-njy ýylda badygýar. Yene-de täze öwüşgin tapyp, kämilliginiň indiki basgaçagyna göterilýär. Şol ýyl Nil derýasynyň ilkinji bosagalarynyň aňrysyndan inen çarwalaryň basybalyjy süýşüşliginiň uly tapgyry hem şol wagta utkaşýar. Dünýäde yene-de uly özgerişlikler ýuze çykýar. Kiçi halklar toplanyşýarlar. Ozal görülmedik-bilinmedik iri döwletler doreýär. Bu ýagdaý şäherleriň ykbalyna ýene-de täsir edýär. Guraklyk sebäpli, ýuze çykan basybalyjylykly süýşüşliginiň döreden weýrançylygynyň üstüne şol ýyllarda Murgap (ol wagt Marguş) derýasynyň öz gyrmancasy bilen özünü gömüp, ugruny üýtgetmegi zerarly Marguşdaky öñki şäherler toplumy heläkçilige uçraýar. Horlanan ilat täze şäheriň düýbüni tutýar. Soň olam ikinji uly topluma öwrülýär. Ol siziň şu töwerekde görýän harabaçylygynyň. Onuň başyny başlan kerwenbaşy bolsa, häzir üstünde duran depämizi bize ýadygärlik galdyran Merw şäheri. Onuň döremegi dünýäde şol wagt bolup geçen ýokary özgerişliklere dahyllı.

Mourwuň taryhy kuwwaty adamzada görkezen hyzmaty, dünýä medeniýetine goşan goşandy, aýratynlyklary we umumy keşbi bu gadymy şäheriň özboluşlylygyny kesgitläpdır. Onuň geçmişi türkmen halkynyň boýlan ykbally ýoluna köp babatda çalymdaş. Oňa özboluşly ösusiniň başynda hindı, gadymy elam-hett halklarynyň medeni täsiri ýetipdir.

Mourwyň döwründe ýakyn Gündogarda beýleki ençeme halklary özüne birikdiren Babyl (Wawilon), Midiýa, Assiriýa döwletleri emele gelipdir. Bular täze dörän äpet döwletler. Soň olaryň üçüsü hem Kuruş (Kir) döwründe birikdirilip, bimöçber uly döwlet döräpdır. Ony Dariý I gutarnyklı gurayáar. Biziň eramyzdan öñki VI asyryň ortalarynda dünýäniň ykbalyna dahyllı güýji özünde jemlän bu ilkinji ägirt uly döwletiň başynda Ahamenler silsilesi durupdyr. Dünýäde ilkinji bimöçber uly bu döwlet iňňän güýçlenişi ýaly, täze medeniýet ojagyna hem

öwrülyär. Yaňy gurlup, adygyp ugran Mourw hem töweregindäki döwletler bilen bilelikde Günorta Eýranda döredilen şol pars döwletine birikdirilipdir, tä Ahamenler silsilesi Aleksandr Makedonly tarapyndan syndyrylýanca, şol uly dünýä medeniýetiniň ojagyna düşýär. Şol ýyllarda otparazlyk dininiň (zoroastrizm) Günorta-Gündogar Garagumda wagyz edilip ugralmagy Mourwyň medeni kuwwatyny has-da güýçlendiripdir. Şeýlelikde, bu sepgitdäki aýgytly taryhy wakalar »Awestada», »Pæk Mukaddes hem Kuwwatly» diýlen Mourwy başda pajgaly, soň örän täsirli hem ähmiýetli medeni, taryhy hadysalaryň jümmüşine oklaýar. Bu wakalar Mourw şäheriniň ösmegine gönüden-göni dahilly bolup, oňa şol irki zamanda gadymy atababalarymyzyň dünýä medeniýetine goşan ajaýyglyklarynyň biri diýip, buýsanyp bileris. Muňa taryhda belli dabaraly waka hökmünde deňsiz-taýsyzdygy hem örän täsindigi sebäpli, uzak wagtlap, tutuş äleme ýaň salan üýtgeşik çaknyşykda massagetleriň öňbaşçysy, amazonkalar diýlip atlandyrylan batyr (gyz-zenan) lardan Tumar (Tomiris) gelniň, biziň zamanamyzdan öñki 530-njy ýylда Garagumy gahrymanlarça gorap, Oguzboýuň orta akymynda ahamenlerden üstün çykmagyny-da goşmak gerek. Marguşlylaryň, parfiýalylaryň we beýleki garagumly halklaryň şondan sanly ýyl soň, agyr süteme garşy baş göteren, adamzat taryhynda öcmez orun alan gozgalaňy-da (ak N.Struwe) atababalarymyzyň adalat ýolundaky gaýduwsyzlygyny görkezdi. Uly ýeňiş gazanan Tumar gelniň ady-ha ençeme asyrlap, bütün ýewropalynyň diliniň senasyna öwrüldi. Amazonkalaryň adyny äkidip, Günorta Amerikadaky dünýäde iň uly derýa dakylmagy hem şu ýagdaýdyr. Bu wakalar Garaguma-da Mourw şäherine hem gönüden-göni dahilly. Ony oguzboýly Tahmurt hanyň gurdurmagyda şuny ýatladýar.

Taryhy örän gadymy halkymyz ösüşiň çarkandakly hem kyn ýolunu geçdi.

Agyr synaglara abraý bilen hötde geldi. Bu ýol, bu abraý onuň ähli irki şäherlerine, ilkinjileriň arasynda bolsa, uzagyndan Mary-Şahu-Jahan adyny göteren Marynyň tutuş taryhyna, hut şu Mourwa hem degişli.

Baýramaly şäheriniň demirgazyk-gündogaryny alkymlaşan uly

haraba-ýadygärlik tutuşlygyna Marynyň soňky ikinji şäher toplumyny düzýär. Şol şäherleriň her biri türkmen halkynyň geçmişiniň belli bir döwründe gülläp ösüpdir. Olar 6 sany: Erkgala, Gäwürgala, Soltangala, Shaýymgala, Abdyllahangala, Baýramaly han gala.

Şaýymgalada seljuk sultanlarynyň harby bölmeleri ýerleşip, olar günorta-gündogarda esli uzaklykda bolansoňlar, ekin aralarynda galyp, ýitip gidipdirler. Şu günlere gelip ýeten Baýramaly han gala diwarlary hem şonuň bilen ykbaldaş boldy.

Onlarça ırki şäheri, yüzlerce taryhy ýadygärligi içine alan ilkinji Marguş megapolisi şu görüp duran ýadygärlikleriňizden demirgazyk-gündogarda çäge depeleriniň aşagynda ýatyr. Şol şäherleric öwrenilenleriniň irkisi hem iň ulusy Goňur depe. Ol 28 gektara çenli meýdana ýaýrapdyr. Bu öz döwri üçin örän uly medeni giňişlik, gadymy gudrat. Mourw Marguş megapolisiniň dowamy. Onuň dünýä täzeliklerini özleşdirip, ösdüren, adamzat medeniýetine öz goşandyny goşan perzendi.

Mourw-täsin şäher. Gäwür galanyň içinde □ Erk gala; Erk galanyň içinde □ Mourw şäheri. Ozal otparazlaryň ýörite ataşkedelerinde ody arassa we pæk saklamakdan ötri, ony binalaryň üç halkasy gurşapdyr. Görseňiz, bular türkmen ertekilerindäki döwüň janynyň saklanylyşy ýaly, gatbar-gatbardyr. Mourw şäheriniň salnyşy şol milli däbi ösdüripdir. Şonuň bilen birlikde Mourwdan öñki şäherleriň merkezinde içi ataşkedeli ybadathana ýerleşen bolsa, munda şäheriň ortasyny köşk jaýlary eýeläpdir. Bu ýagdaý Mourwyň gurlan ýyllarynda Türkmenistanda döwletiň güýçlenmeginden, medeniýetiň ýene-de bir basgaçak ösendiginden habar berýär. Türkmen ylmynyň soňky ýyllarda gazananlary şuny aýdýar.

Toýy toýlanýan şäheriň ady Mourw barada. Türkmen alymlary otparazlaryň dini kitaby »Awesta» bilen tanşanlaryndan soň, geňeşip, ol »Maourw» ýa »Mourw» bolmaly diýdiler. Biz »Mourwy» saýlap aldyk. Dariý I hökümi bilen Bisütindäki golgazma ýazgyda (Eýranyň dünýä belli ýadygärligi) Murgap boýy »Marguş ýurdy» diýlip atlandyrylypdyr. Bu ady alymlar Mourwdan öñki şäher toplumy barada ýazanlarynda hem ulanýarlar. Bu goşma atda, beýleki suňa meňzeş köp halatlarda bolşy ýaly, birleşen

sözleriň birinjisiniň yzyndaky »y» sesi düşüp galypdyr ýa-da soň üýtgäpdır diýsek, »Mary» we »Guş» sözleri bolup, Murgabyň adynyň ýasalşyna meňzeşlik bar. Bu hadysa diliň ösüşine laýyk gelýän tebigy ýagdaý. »Guş» sözi hazır Guşgy derýajygynyb adynda saklanyp galypdyr.

Murgap sözünüň manysyny şu günler »guş suwy» diýip düşünýärис. Şoňa eýersek, Marguş sözi-de »Guşly Mary» bolar. Özem dil babatda-da, tebigatyna-da laýyk gelerdi. Şonuň bilen birlikde, Maorwam, Mourwam »Marguş» sözenden has tapawutly. Biziň pikirimizce Marguş sözi ýerli halkyň özünden eşidilendir. »Awestanyň» dili barada muny aýdyp bolmasa gerek. Şol wagtlar derýamyza Ammurg, soňra Murgap diýilmegi-de şeýle ýagdaýlar sebäp bolupdyr.

Mary şäheriniň 2500 ýyllyk toý dabarasyna gatnaşýan myhmanlaryb mejlisи Mourw ýadygärligi bolan şu depäniň üstünde açylmaly edilipdi. Onuň öwrenilşи, bitirilen işler öñdäki aladalar barada, dünýä belli alymlaryň aýdan sözleriniň soňy garşylykly gutlaglara, ýürekden çykýan joşgunly alkyşlara sapdy. Bu köşkleriň abat wagtyndan bări, belki, ilkinji gezekdir, dörän bu guwançly ýagdaý asuda howada güberýän belent depelere, misli ýaraýan ýaly duýulýardы.

Professor Muhammet aga muňa juda begendi. Oňa, aýratynam, Türkmenistanyň geçmiş ýadygärliliklerini, has-da gadymy Maryny, dabaranyň esasy daýanç nokady hut şu Mourw şäherini öwrenen uly Massony çykyş edenleriň minnetdar ýatlamagy gowy ýarady.

Gelen myhmanlara ýaramaga, ine-gara pikir alyşmaga wagt ýokdy. Olar aýaklarynyň aşagynda Aýyň üstündäki ortasy oý, töweregى belent, tegelek meýdanlaryň biri ýaly bolup ýatan Erk gala mähirli seredişdiler. Ýer örän aşakdady. Oňa ýokardan garaýan myhmanlaryň gözleri ýiteldi. Gursaklaryny gümmezekledišip, çuňdan-çuňdan dem aldylar. Haşylaşdylar. Depäniň üsti howalanýardы. Olaryň biri:

□ Babyl diňine münende şeýle bolanyny bir ýazyjynyň ýazgylarynda okapdyn. Bu-ýa hazır kän peselendirem – diýdi. Muhammet aga ýadawdy. Soňky günler Aşgabat-Mary aralygynda iki ýana »ok kesdirmе« geçipdi. »...Häzir Dynjymy bir alaýyn» diýip oturşudy. Tutuş endamy syrkyraşýardы. Ol maýyl howanyb

güneşine ýumşaşdy. Göwün ýuwürtdi, şeýdip irkildi. Oraşan düýş görди. Täsin ýeri düýşünde gören wakalary hüýündäkilerdi; ýaň başynda öwren pikirleridi.

Ot parazlaryb ybadathanalarda gaýnadan kaoma, homa içgisi bilen içgin gyzyklanýardy. Şol wagtyň ybadathanalarynda üýüşüp, mollalaryň ýolbaşçylygynda taýýarlanan, her kime sähelçeden dadyrylyp, hemme kişä ýetirilen dini edähede öwrülen bu däbiň näme hyzmaty bar, ol içgi nämelerden, nähili ýasalýar? Bular hakda geçmiş ýazgylarda käbir maglumatlar bar, ýöne örän az. Henize çenli haomanyň nämedigi hem oňly bilinenok.

Muhammet aga-da bu meseläni öwrenmäge ýardam eder öýden maglumatlaryndan tapanyny toplady. Şol wagtky adamlaryň haýsydyr bir dänäni közüň üstüne taşlap, yüzlerini tüssesine tutup, keýp alýandyklaryny bilyärdi.

Mourwly meselä gezek gelende »Mary şäheriniň düýbüni tutan uzboýly Tahmurt han» diýlen irki ýazgylar hemise ýadyndady. Bular düşýünde şeýle aýdyň, täsin wakalara öwrüldi. Ol nämendir bir zatdan tebl tapyp oýananda, keýpi çagdy. Gowý dynç alypdy. Süñni şeýlebir ýeňildi.

Gören düýsi oraşandy. Ähli zat bütin jikme-jikligine gözüniň öñünde-di. Kimiň nämäni, nädedi, näme diýeni hem ýadynda-dy. Yöne, ol ybadathanalardaky däbi däl-de, ýigitleriň keýp çekisini görüpdi.

Muhammet aga birsellem başyny tutup oturdy. »Bäh-h! Meni Ahrimanyň (otparazlyk dininde ýamanlyk hudaýy) jynlary oýnaýdymka? Sähel wagtda şeýle düýş!

Düýş görmedik bolanlyggymda »Uklamadymmykam?» diýäýmeli. Muhammet aga içini gepletdi. »Men muny ýazaýyn, yzyny görübereris. Birden ula sapaýsa...» Home içgisiniň adama ýetiryän täsiri barada okanylary Muhammet aga şol içgä garylan otlaryň biriniň, belki-de esasyň kenep bolaýmagynyň ähtimaldygyny ýatladýardy. Ol bu ösümlige gzygypdy: » Grekler gadymy ýazgylarynda homä, haoma meňzeş içginiň adyny »humulus» görnüşinde ýazypdyrlar. Günbatar Ýewropada aýratynam, Karlo-waryň töwereklerindäki piwo içilýän jaýlara gireniňden meýmirediji ys burnuňa urýar, kelläni sämedýär. Ol

ys jaýlaryň üçegine daňylyp goýulan topbak-topbak gury hmeliň otundan ýaýraýar. Hmeliň ady görüşüniz ýaly, grekleriň humulusynyňka çalymdaş. Meýmiredijiliği we beýleki şeýle täsirleri-de homäñki ýaly.

Merkezi Russiýanyň, Ukrayinanyň aram guşaklyklarynda hmeliň dört görnüşi ösýär. Hmel ekilýär. Merkezi Asyýadaky kenep diýilýän ot hem şol hmeller maşgalasyndandyr. Rus dilinde oña »konoplýa» diýilýär. Bularyň hem atlary, eşidilýän häsiýetleri çalymdaş.

Suwa düşýän adam ösüp oturan kenepleriň arasynda ylgasa, endamyna çäny ornaşýar. Soňy pyçak bilen syryp alyp, mäjümläp beň ýasaýarmışlar. Onuň saglyňa zelel ýetirýän neşekeslik täsiri barmış (Ç. Aýtmator. »Ahyrzaman»)

Otparaz mollalaryň gök baldak şiresine süýdi, ýene nämelerdir garyp gaýnadýan, içilende »kelläni sämedýär, başyň durlaýar, gözüni ýiteldýär, keýpiňi göterýär» diýdirýän içgisini önde agzalanlara hmeli ýa-da onuň bir görnüşi kenebi goşup alýan bolmaklary mümkün...»

Şu ýazgysyndan soňky oý-pikirleriniň dowamy Muhammet aganyb heniz hem aňynda şol başdaky aýdyňlygynda duran oraşan düýşüne syrykdy...

Ol esli wagtdan soň, aýgyda gelip »Mourwyň gurluşygynda jan çekenleriň tanşyşlaryndan başlamaly boldy. Hakydamda aýlap ýördüm, düýşüme girenem şolar, ýene gereginem goşarys» diýdi. Biziň zamanamyzdan öñki VI asyr. Şol wagtam Aý, gün edil häzirkisi ýaly dogup ýaşýardy. Asman uzakda, depäňde-di. Gijelerine ýyldyzlar petreşýärdi. Mourw ýaly köşkler az hem bolsa salynýardy.

Adam gözleýärdi, tapýardy. Şonda tapanda begenýärdi. Ýalňışýardy. Şonda heläk bolýardy. Ýa derdi artýardy. Başaranyny düzeltmäge çalyşýardy.

Başlaryna donlarynyň etegini bürenip ýörüşlerine, käte biri ortadaky çym gyzyl köz üýşmeginiň üstüne nämäniňdir dänesini taşlaýan üç adam oduň daşynda moýmudaklaşýardy. Köze degende dänelerden göterilýän çal tüsse biri-beýlekisine çatylan odunlaryň aşagynda üýşüp, aýdym aýdyp ony şol bir depginde döwneýän ýigitleriň gözüne-ýüzüne urulýardy. Üýşmek közün

daşynda hars urup çygyryşýanlaryň şonça-da göhi gelip, gany gyzyp, sesleri batlanýardy.

Ojak galdy söyesiz,
Döküldi-le hünjüler.
Gara çatma çağşaýsa,
Çaga neneñsi bolar.
Al kaksyn ara ýolda,
Ýene aýal ýenjiler.
Ärler bizden ozdurdy,
Talañdan bizar bolduk.
Olar ýurdy tozdurdy
Onsoñ bizem är bolduk...

Olar öwrendikli aýdymalaryny aýdýardylar. Bu üç pyýadanyň aýlaw gerimi barha giňäp, golaýa taşlanan egin-eşiklerini bil guşaklaryny, başy çüri keçe sopbajy burum-burum tüýleri bulaşyp ýatan, ýokarysy gabardylyp, etegi büzülip, goýun derisinden kebşirlenilen akly-garaly telpeklerini biri basalasa, beýlekileri aýaklary bilen itekläp, aňryk-aňryk süýşürip ugradylar.

Oda taşlanýan uşajyk däneleriň ýympyk, ýürekbulanç ysy uzaklara ýaýraýardy. Bular güýjügen bu porsy ysa has hem guduraşýardylar:

Asman bizi goldanok
Gördük gorer görküli.
Yürekler daşa döndi,
Soñ bolduk dag bürgüdi.

Akar derýa gömündi,
Gözel bina dargady,
Ekin ek-de, tiz baýa,
Aşawanlañ* sargydy.

□ Bolup ýörşüñiz-ä aşawany, beýlekini bilýäne meňzeş däl. Bu gümmürdän owaz bularyň ýanyna gelip, atyny saklan Tahmurt hanyb sesidi.

□ Bilýärис Aşawanlar otparazlygy ündeýärler, »Ekin ekip,

gurplanyň» diýýärler.

Jebbar towsaklap ýörşüne nämedir bir zadyň gapdaldan päsgel berýändigini syzyp, depesine bürelgi donuň eteginden jyklady. Oňa ata mündürilen iki sany tegelek Aý göründi. Ýone olaryb biri garady, beýlekisi ýalpyldawukdy. Mähirlidi.

Ozalam ot alyp, ýanyp duran ýüregini jigledip, daglap barýardy. Jebbar ciňňerilip seretmek isledi. Özüne agram düşdi, hemme zat bulaşdy. Akly, garaly tegelek Aýlar titredi-de, ýüzi bulandy. Bu ýagdaý ýüreginde-de ýokaşdy. Ýoldaşy aňalyp, säginen, kadaly şapadaňy pozan Jebbaryň aýagyny basdy, şeýdip ony itberip goýberdi. Ol bir elini ýere diräp, zordan ýykylman saklandy. Şondan soň dünýäni unudyp, entirekläp galyp ýene ýoldaşlaryna goşulyp gitdi.

Tahmurt han ýerde dagap ýatan eşikleriň içinde parslaryň depesi çürrük telpegine gözü düşmese-de, aralarynda olardan biri bardyr öýdüp »Şadyýan boluň!» diýip haýbatly salamlaşdy. Piňlerine-de däl, bular öz garabaşlaryna gaý. »Sorady, jogap berdik. Salamlaşdy, ýanymza biri geldi» diýenokdylar.

Atynyň üstünde bir sellem sabyrly garaşan, Oguzboýdan bu ýere ýörite gelen, onda-da makullanyp, maslahatly gelen Tahmurt hanyň megerem gözleri okarasynadan çykdy: »Habarlaşyň!» diýip, çarwanyň edähedine görä, ýogyn sesini gataldyp, öñküsinden hem batly, gök gürlän ýaly edip gygyrdy. Öz sesine özi utandy: »Gelşiksiziräk bolaýdy öýdýän».

Garaşsaň garaşyp durmalydy. Sönüp giden közüň daşynda soňabaka az-kem gowşaşdylar diýmeseň, ýigitleriň şol bir boluşlarydy, şol bir depginde hars urşup galgaşýardylar. Han indi sypaýyçylykly seslendi. Ol bularyň arasında öňe ýollarý yoldaşy Ýomuň bardygyny aňyp ýetişdi.

□ Ýanyňzda suw barmy, gaýnag suw içip bolmazmy?

□ Näme-e?! – Ýer depip ýörenleriň biri kellesini donunyň eteginden hasyrra sypdyryp, laňña dikeldi. Bu ýene Jebbardy. Onuň bu wagt suwsap görýän görgüsini adam oglы aýdyp bilmese gerek. Teşnelikden ýaňa içi ot alýardy. Kepän agzy gurap, dili kentlewügine ýelmeşipdi. Agzynda nem galmandy. Gulagynda ýaňlanan »Suw» sözi dünýäsini çepbe çöwürdi. Garaýagyz, pugta yüzündäki ala gözleri aljyraňny hem howsalaly mölerdi; Oňa suw

gerekdi. Ol gark bolup barýana döndi.

Birden nämedir bir zady anyklamakçy ýaly bolup oýurgap »Suw»diýip bagryyp, hemmesiniň büreneni depesi çatyk donlary ähli güýjüne silkeledi. Ol ýap-ýaňja üýtgeşik hikmet görüpdi. Ony heý, unudyp bilermi? Öñki endiräp durşuna olam derdine ýamaşdy. Şony gözläp, boýnuny öñe uzadyp, ýene-de gözlerini gikgertdi. Don ýüzüne sähel wagtlyk hoşluk ýagtysy çagyldy-da, oña bada-bat kölege indi. Ýa hikmet göreni ýalan, ýa-da bularyň bary şol teşneligiň, belki onuňam gönezliginiň petreşip hanasyndan çykaýyn diýyärdi. Ol öñündäki üýşmek, ýüzi küljümek, çalymtyk gory öz üstüne tolkunyp agan deňiz hasaplady. Sömelişen ýoldaşlarynyb elinden biri-birine çatylgy donlary çekip alyp, gelen atly myhmana tarap arkan tesdi-de, depesinde şeýle bir galgatdy. Myhmanyň aty ürküp çarpaýa galdy. Üstündäki oslagsyz kişi eýýäm ýerde ýatyrdy. At serpilip, boýnundaky tanapy süýräp, gelen yzyna tutdurdu. Közüň başyndakylaryň bu wagt dünýäni sil alsa, topugyndan däldi. »Suw!» sesini eşiden diňe Jebbar bolmaga çemeli. Ol »Hany ýaňky ýalpyldawuk Aý?» diýip gapdalda çäşerip ýatan myhmanyň üstüne gazaply atlandy.

Dony göterip bir silkende, Jebbaryň nätanyş atlyny atyndan agdaryp taşlamagy Tehäni hem gozgady. Olam güpür-tapyr basyda, Ýomuň üstüne atlandy.

Tahmurt han Jebbara özünü arkan serseretdirmändi. Bykynlak dykız göwresi duran bir labyrdy. Jebbar edil kakynlan ýaly bolup, bazzyk-buzzuk edip, handan ýalpyldawuk Aýy soraýardy. Hemem goltugyna, bykynyna eliniň ýetişdiginden urýary. Dişini gyjaýan serhoş Jebbaryb gaty ýumruklaysyndy, saldamy-da gownejaýdy. Ýigdiň köşeşmeýän birsyhly hem birsydyrgyn urgulary daýaw gojany súllertdi. Megerem, içi sanjydan dolan bolsa gerek. Ol Jebbara düşünjek bolmasyny bes edip, yüzünü çytyp bir gapdalyna agdaryldy. Ýatan ýerinde: »Ahrimanyň diýeni bitdi: özli-özümüz tutuşdurdu. Iberen aldajysynyň gözü mende; Aýyrmany, hudaý, bu beladan sowaweri» diýdi. Şol bada özüne käýindi: »Tahmurt han, sen haçandan bäri, Zaratuştra** ynanyň ýörsüň! Gyssanaýdyň öydýän» Ýogyn, ýasy guşagyny sermeledi. Pully haltajygy ýerinde-di.

(dowamy bar)...

«Garagum» žurnalynyň 07.06.2008 ýyldaky sany.

Bellik:

* Aşawan-dindar

**Otparazlyk dinini ýaýradyjy pygamber

Elektron görnüşe geçiren: Pešeň ogly Afrasyýao» Romanlar